

СТАНОВИЩЕ

за докторската дисертация „Ефекти от протестите върху представителната демократия (2011-2014)“
на Светлин Винченцо Тачев
за присъждане на образователната и научната степен “доктор”
по професионално направление 3.3. Политически науки (Съвременна българска политика)
от доцент д-р Даниел Михайлов Смилов,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“, катедра „Политология“

Представената от докторанта Светлин Тачев работа е детайлно изследване на протестите в България от 2011-2014 г., поставено в добре развита теоретична рамка, изясняваща ключови концепции за пряка и представителна демократия, протестни движения и протестни мобилизации. Работата е амбициозна – тя стъпва на богат емпиричен материал, пространна дискусия на различни теории за демокрацията и като цяло се стреми да защити тезата, че по-голямо гражданско участие и повече пряка демократия са позитив за представителната демократия. Българският казус е илюстрация на тази по-обща теза, която е изведена в теоретичната дискусия. В по-конкретен план Тачев поставя следната хипотеза:

...протестите помагат на представителната демокрацията в България да преодолее кризата на представителността и да развият формални и неформални форми на гражданско участие.

В изследването тази хипотеза като цяло се потвърждава, особено що се касае до индикатори като натрупване на социален капитал от участниците в протестите и нарастване на тяхната увереност, че могат да променят правителствената политика. Тъй като съвременната демократия се характеризира с отлив на участие в представителните й форми - партии и избори – протестните мобилизации могат да бъдат разглеждани като компенсаторен механизъм за този дефект.

Методологически работата е издържана като качествено изследване. Голяма част от нея е теоретичен анализ на тенденции в съвременната демократия. Емпиричната част се състои в обзор на протестите в България през разглеждания период, тяхната класификация и анализ. От методологическа гледна точка:

Основният метод за събиране на данни в ...изследване(то) е дълбочинното интервю, което най-добре позволява събирането на информация, „която да послужи за дефиниране на хипотези и теории“. Изследването се базира на 16 дълбочинни интервюта с участници в протестните мобилизации от 2011-2014 г. в България, проведени в периода ноември 2017 – май 2018 г. Те варират между 16 и 65 минути. Възрастта на респондентите е в диапазона 20 – 44 години.

Стъпвайки на известната теория на Констан за свободата на древните и разбиранията на модерната епоха, Светлин въвежда „либерален“ и „демократичен“ възглед, които добре обясняват и позициите на неговите респонденти.

На базата на изведените и систематизирани данни от дълбочинните интервюта, се открояват два възгледа сред респондентите, които мога да ги опиша като „либерален“

и „демократичен“. Либералният се свързва с идеята, че моментните състояния на засилване на гражданската енергия са временни дотогава, докато политическата среда се върне в нормалното си състояние. Демократичният се свързва с разбирането, че гражданското участие трябва да съпътства постоянно политическите процеси.

Основният извод на изследването е в разгърнат вид потвърждение на първоначалната хипотеза:

От направеното изследване може да се обобщи следното: В България има криза на представителната демокрация, но това не значи, че тя е в упадък. Количествените и качествени данни показват, че хората харесват демокрацията, но не се чувстват представени. Липсва възможността за взаимодействие между гражданското общество и властта, т.е. гражданите нямат механизми за участие. Това поражда недоверие в институциите, отказ от гласуване и отлив на партийни и синдикални членове. Кризата на представителната демокрация поражда напрежения отдолу, които се трансформират в протестни мобилизации. Това е и една от малкото възможности за пряко гражданско участие, макар и неформално, тъй като в законодателството има редица пречки пред гражданите, които трябва да бъдат поне облекчени.

Като цяло, позитивният ефект от протестите се изразява в това, че те представляват компенсаторна форма на гражданско участие, което запълва дефицитите на участие в традиционните форми на представителна демокрация. От тази гледна точка, авторът вярва, че протестите и гражданската мобилизация, до която те водят, са в състояние да подпомогнат справянето на представителната демокрация с нейната криза.

Оценка на дисертационния труд и автореферата

Като научен ръководител на Светлин Тачев смятам, че дисертационният труд и представеният заедно с него автореферат отговарят на изискванията за присъждане на докторска степен. Изследването е задълбочено и сериозно и има принос към политологическата литература. Позитивните страни на труда са следните:

- Авторът е представил богата селекция от теории за демокрацията (пряка и представителна), анализирал ги е и е извел важни положения от тях като теоретична рамка на собственото си емпирично изследване. Той е демонстрирал, че познава в достатъчна степен академичната литература по разглежданите въпроси и е в състояние да се ориентира добре в нея. Тезите, с които самият той излиза, са аргументирани и могат да станат обект на научна дискусия;
- Работата покрива голяма теоретична територия – от теории за демокрацията през протестни движения и протестни мобилизации. Разбира се, не във всеки един от тези въпроси може да се влезе в голяма дълбочина и поради този факт дискусията е силно избирателна и обобщаваща. Въпреки тази неизбежна слабост, въпросите за демокрацията и протестните мобилизации са добре комбинирани и са извлечени основните важни въпроси, произтичащи от техните взаимоотношения. Накратко, въпреки голямата теоретична територия, читателят получава компетентно съставена карта на най-важното, което има отношение към разглежданите проблеми;
- В емпиричната част е представен много добър обзор на писаното по българските протести през последните години. Авторът неизбежно има своите пристрастия, но като цяло читателят добива добра представа за дебата;

- Емпиричният материал е достатъчно богат, за да представлява интерес както за навлизащи в проблемната област, така и за специалисти;
- От дълбочинните интервюта са извлечени добри илюстрации на предлаганите тези;
- Теоретизиран е проблемът с индикаторите за успех на протестните мобилизации. Извлечени са политически, социални и културни индикатори, както и такива, които се базират на самооценката и самовъзприятието на участниците;
- На базата на този широк кръг от индикатори е направен изводът, че дори и когато няма преки политически ефекти от даден протест, той може да има по-широк позитивен ефект като промени в политическата култура и трупане на социален капитал и увереност от страна на участниците;
- В последната глава е поставен въпросът за възхода на популизма като предизвикателство по отношение на тезата – популизмът води до употреби на форми на протест и пряка демокрация, макар че като цяло ефектът му върху представителната демокрация е по-скоро негативен. Тачев прави (отчасти спорната) уговорка, че тези тенденции не са се проявили у нас толкова отчетливо в разглеждания от него период. Като цяло прочитът му на феномена „популизъм“ е амбивалентен – той запазва теоретичната възможност в крайна сметка този феномен да доведе просто до освежаване на закостенели и стагнирали партийни системи. Така или иначе, поставянето на проблема дава по-голяма дълбочина на цялостното изследване.

Разбира се, като почти всяка докторска дисертация и тази страда от дефекти, които идват най-вече от разминаване между амбициозността на първоначалната задача и постигнатите в изследването резултати. Дисертацията на Тачев може да бъде четена „тясно“ – като анализ на ефекта на конкретни протестни мобилизации от периода 2011-2014 върху българската демокрация. От тази перспектива тя е силно информативна и добре аргументира извода за позитивни ефекти.

Тя може и трябва да бъде четена и „по-широко“ обаче – като обосновка и апел за повече протестно участие и пряка демокрация по принцип. Българският пример е безспорно аргумент в тази посока, но същевременно той едва ли е достатъчен. Нещо повече, в дисертацията липсва категорична и ясна теоретизация (подплатена с емпирични данни) на условията, при които повече участие и повече протестни мобилизации са позитив, а не негатив за представителната демокрация. Последната глава поставя този проблем, защото става ясно, че не всеки протест или референдум са от полза за демокрацията. Дисертацията щеше да спечели неимоверно, ако в разглеждането на конкретните политически, културни и социални ефекти от протестите беше добавено и *системното ниво* на анализ: какъв е системният ефект и кога той може да се очаква да е позитивен, и кога – не. Разбира се, читателят може да извлече от текста на дисертацията много интересна информация и някои отговори на тези системни въпроси, но е препоръчително в публикацията на монография авторът да ги обсъди детайлно и изрично.

При анализа на ефектите от протестните мобилизации е пропуснат един друг системен фактор, който би обогатил изследването. Когато се анализират конкретните *политически* ефекти фокусът е върху това, дали протестите са постигнали поставените си цели. Промяна на дневния ред, разместване на политическите партии са също ефекти, които се обсъждат. Един интересен системен ефект е склонността на правителството (на ГЕРБ от този период) да оттегля при сравнително слаб обществен натиск свои законопроекти и решения – това също може да е ефект на протестните мобилизации. Той очевидно е

позитив от гледна точка на чувствителност към обществени нагласи, но е пасив спрямо авторитета на политическата власт. Обсъждане на този ефект би обогатило работата.

Като цяло Тачев работи с нормативен идеал за политическа власт, според който тя трябва да е концентрирана на *оперативно* ниво в ръцете на народа. Спорно е доколко това е възможно днес в рамките на сложни, модерни общества. А е спорно дори и за древната демокрация на атиняните, макар тя да е била далеч по-близо до идеала за пряка демокрация. В този смисъл работата на Тачев би спечелила от по-прецизен фокус на ефектите от протестите върху партиите и медиите – двата основни политически авторитета на съвременната демокрация.

Тези критични бележки не променят общото позитивно становище за дисертацията, която представлява сериозен принос към научната литература по темата.

Оценка на докторанта

Светлин Тачев отговаря на всички условия за присъждане на докторска степен – като публикации, преподавателска дейност и участие в конференции. Той е интелигентен, талантлив и перспективен млад изследовател, който е спечелил и стипендия за млад учен към СУ.

Въпроси към докторанта

1. При какви условия може да се очакват негативни ефекти върху представителната демокрация от протестни мобилизации?
2. Възможна ли е демокрация без партии?

Заключение

На базата на тази оценка препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Светлин Тачев научната и образователна степен „доктор по политически науки“. Препоръчвам и публикация на дисертацията след съответните поправки, корекции и уточнения, изисквани от журито и дискусиата по време на защитата.